

KRAUDFANDINGNING NAZARIY ASOSLARI

Saidov Firdavs

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi magistranti

Annotatsiya

Ushbu tezisda kraudfanding moliyalashtirishning innovatsion shakli sifatida nazariy jihatdan asoslab berilgan. G‘arbiy iqtisodiy maktablar tadqiqotlari asosida kraudfandingning mohiyati, shakllanish sabablari, ishtirokchilarning motivatsiyasi hamda axborot asimmetriyasi sharoitidagi roli tahlil qilingan. Miglo, Alegre, Jovanovic kabi mualliflarning ilmiy ishlari asosida kraudfandingning moliyaviy vosita sifatida samaradorligi va ijtimoiy ta’siri yoritilgan. Xulosa o‘rnida, kraudfanding iqtisodiy demokratiyani kuchaytiruvchi, fuqarolik faolligini rag‘batlantiruvchi va ishonchga asoslangan moliyalashtirish modeli sifatida namoyon bo‘lishi ta’kidlangan.

Kalit so‘zlar: kraudfanding, nazariya, moliyalashtirish modeli, motivatsiya, ishonch, innovatsiy

So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar va moliyaviy innovatsiyalarning jadal rivojlanishi natijasida investitsiya va moliyalashtirishning yangi, muqobil shakllari shakllanmoqda. Ularning eng muhimlaridan biri sifatida kraudfanding modeli ajralib turadi. Ushbu model an’anaviy bank va investitsiya tizimlariga nisbatan ochiqlik, ishtirokchilik va tezkorlik kabi afzalliklarga ega bo‘lib, keng jamoatchilikni kichik sarmoyalar orqali loyihalarni qo‘llab-quvvatlashga jalb etadi. Kraudfandingning nazariy asoslarini chuqur tahlil qilish, uning iqtisodiy mohiyatini, samaradorlik omillarini va ishtirokchilar motivatsiyasini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy adabiyotlarda kraudfanding moliyaviy vosita sifatida turli nuqtai nazardan talqin qilinmoqda. Ayrim olimlar uni ishonch va axborot asimmetriyasini bartaraf etuvchi mexanizm sifatida ko‘rsatsalar, boshqalar uni iqtisodiy demokratiya, ijtimoiy innovatsiya va jamoaviy hamkorlik vositasi sifatida baholaydilar. Kraudfandingning nazariy asoslari bugungi kunda iqtisodiy va boshqaruv sohasidagi ko‘plab tadqiqotchilar diqqat markazida bo‘lib kelmoqda. Ushbu mexanizmning moliyaviy, institutsional va ijtimoiy jihatlari turli nazariy yondashuvlar asosida tahlil etilgan.

Xususan, Miglo (2021) o‘zining tadqiqotida kraudfandingni axborot asimmetriyasi va axloqiy xatarlar mavjud bo‘lgan moliyaviy muhitda ishonchni tiklovchi samarali vosita sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, ochiq va shaffof platformalar orqali investorlar loyihalar haqida yetarlicha ma’lumotga ega bo‘lishi, mablag‘larning samarali taqsimlanishiga xizmat qiladi.

Ushbu yondashuv kraudfandingni an'anaviy moliyaviy bozorlar muammolariga javob beruvchi vosita sifatida baholashga asos beradi. Ayniqsa, axborot tengsizligi mavjud bo'lgan rivojlanayotgan mamlakatlar uchun bu qarash muhim nazariy asos hisoblanadi.

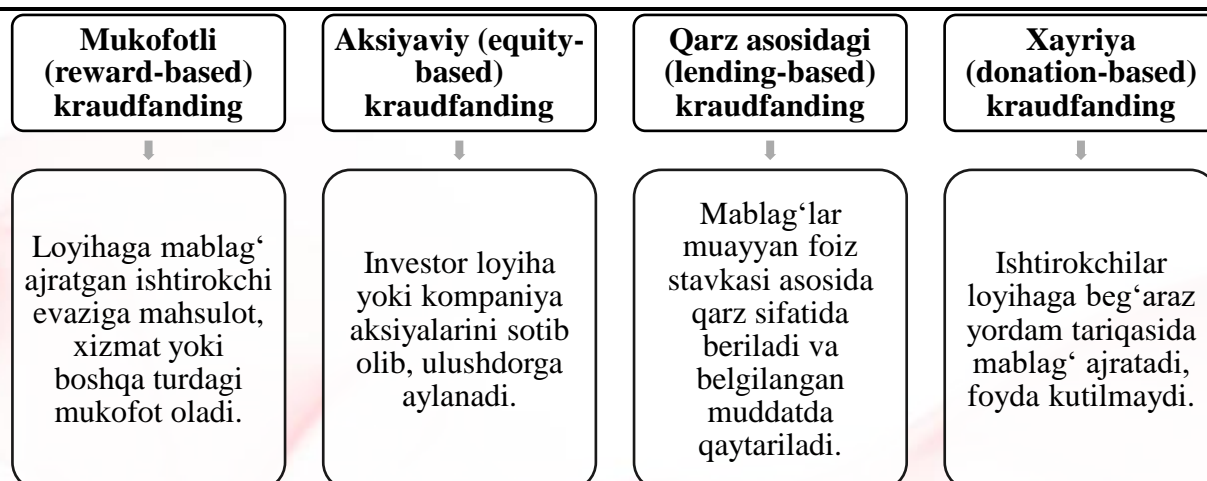
Belleflamme, Lambert va Schwienbacher (2013) kraudfandingni foydalanuvchi ishtirokiga asoslangan moliyaviy vosita sifatida tahlil qilib, uning filantropik salohiyatiga e'tibor qaratadi. Ularning fikricha, ijtimoiy maqsadlarga yo'naltirilgan loyihalar ko'proq homiylikka loyiq bo'ladi, chunki jamoaviy manfaat motivatsiyasi kuchliroq ishlaydi. Ularning ushbu qarashi kraudfandingning ijtimoiy innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashdagi rolini ochib beradi. Biroq, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun bu model doimiy ravishda moliyaviy motivatsiyalar bilan boyitilishi zarur.

Jovanovic (2019) kraudfandingga keng ijtimoiy nuqtai nazardan yondashib, uni "iqtisodiy demokratiya"ni kuchaytiruvchi vosita sifatida ko'radi. U kraudfandingni nafaqat kapital jalb qilish mexanizmi, balki fuqarolik jamiyatining moliyaviy ishtirokini ta'minlovchi model deb hisoblaydi. Ushbu yondashuv jamiyatda fuqarolik faolligi va shaffoflikni oshirishda kraudfandingning o'rni borligini asoslaydi. Biroq bu modelning barqarorligi uchun samarali nazorat mexanizmlarining mavjudligi ham muhim ahamiyatga ega.

Matusik va Jones (2019) kraudfandingni "ijtimoiy dinamika bilan boyitilgan moliyaviy vosita" sifatida baholab, insoniy motivatsiya va shaxsiy aloqalarning muhimligini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, loyihaga bo'lgan qiziqish va loyiha muallifiga bo'lgan ishonch ko'p hollarda moliyaviy mezonlardan ustun turadi. Mazkur yondashuv kraudfandingni faqat raqamlar bilan emas, balki ishtirokchilar o'rtasidagi emotsional va axloqiy rishtalar orqali ham tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi. Shu sababli, platformalar faqat texnik emas, madaniy jihatdan ham foydalanuvchi tajribasini shakllantirishi lozim.

G'arb olimlari tomonidan kraudfandingga nisbatan bildirilgan qarashlar ushbu moliyaviy modelga ko'p qirrali, kompleks yondashuv zarurligini ko'rsatadi. Har bir tadqiqotda kraudfanding faqat moliyalashtirish vositasi sifatida emas, balki ishtirokchilik, ishonch, innovatsiya va ijtimoiy hamkorlik tamoyillarini o'zida mujassam etgan tizim sifatida talqin qilinadi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida kraudfanding internet vositasida keng jamoatchilikdan mablag'larni jalb qilishga qaratilgan moliyaviy mexanizmlar majmuasini o'z ichiga olgan zamonaviy investitsiya modeli hisoblanadi. Ushbu tizim, ko'plab kichik miqdordagi sarmoyadorlarning ishtirokiga asoslangan holda, turli loyihalarni moliyalashtirish imkonini beradi. Kraudfanding moliyaviy vosita sifatida nafaqat kapitalni safarbar etadi, balki loyiha va uning auditoriyasi o'rtasida bevosita aloqani ham shakllantiradi. Kraudfandingning asosiy shakllari quyidagilardan iborat (1-rasm).

1-rasm. Kraudfandingning asosiy shakllari

Mazkur shakllar – ya'ni mukofotli, aksiyaviy, qarz asosidagi va xayriya turidagi kraudfanding modellarining har biri – kraudfandingning universal va moslashuvchan moliyaviy vosita sifatida shakllanganligiga yaqqol dalildir. Bu shakllarning har biri o'z mohiyati va qo'llanilish sohasiga ko'ra farqlanadi, lekin umumiy jihatdan turli darajadagi loyihalarning moliyaviy ehtiyojlarini ta'minlashga xizmat qiladi.

Kraudfandingning ushbu shakllari uni turli miqyosdagi, maqsadli va sohaga oid loyihalar uchun moslashtirilgan, moslashuvchan va ko'p qirrali moliyaviy vosita sifatida qarash imkonini beradi. Har bir model muayyan ehtiyojni qondirishga xizmat qilganligi sababli, kraudfanding zamonaviy moliyalashtirish infratuzilmasining ajralmas qismiga aylanmoqda. Shu bois, kraudfandingning har bir shaklini chuqurroq tushunish va ularning samarali qo'llanilishini ta'minlash uchun ushbu moliyaviy modelni tashkil etuvchi asosiy konsepsiyalarni tahlil qilish zarur bo'ladi.

Kraudfanding bilan bog'liq asosiy konsepsiyalar uning nazariy va amaliy asoslarini to'liq va tizimli tushunishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Chunki bu konsepsiyalar orqali kraudfandingning qanday iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik jarayonlarga asoslanishi, ishtirokchilar o'rtasidagi munosabatlar, xavf va motivatsiya omillari, shuningdek, moliyalashtirish jarayonining qanday bosqichlardan iborat ekani aniqlashtiriladi.

Kraudfanding tushunchasini chuqur o'zlashtirish, ushbu konseptual mezonlarni tushunmasdan to'liq amalga oshirib bo'lmaydi. Mazkur nazariy asoslar, ayniqsa, tadqiqotlar, siyosat ishlab chiqish va amaliy loyihalarni boshqarishda zarur bo'lgan ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi (2-rasm). Ushbu konsepsiyalar kraudfandingni faqatgina mablag' yig'ish usuli sifatida emas, balki ijtimoiy, iqtisodiy va texnologik omillar o'zaro ta'sir qiluvchi kompleks tizim sifatida talqin etishga imkon beradi.

2-rasm. Kraudfanding bilan bog'liq asosiy konsepsiyalar

Kraudfanding konsepsiyalari uni nafaqat oddiy moliyaviy vosita sifatida, balki kompleks, ko'p funksiyali va ko'p qirrali tizim sifatida talqin qilish imkonini beradi. U iqtisodiy jihatdan – an'anaviy moliyalashtirish modellariga nisbatan muqobil yechimlar taklif etadi; ijtimoiy jihatdan – jamoatchilik ishtirokini faollashtirib, fuqarolik jamiyatining iqtisodiy hayotdagi rolini oshiradi; texnologik jihatdan esa – raqamli platformalar, sun'iy intellekt, blokcheyn va smart-kontraktlar orqali moliyaviy vositalarning yangi avlodini shakllantiradi. Mazkur konsepsiyalar kraudfanding modelining barcha bosqichlarini – g'oya shakllantirish, sarmoya jalb qilish, kommunikatsiya, hisobot va monitoringni mukammal ifodalovchi nazariy asoslar sifatida xizmat qiladi. Har bir konsepsiya: ishonch, motivatsiya, axborot shaffofligi, ijtimoiy kapital va platforma funktsionalligi – kraudfanding muvaffaqiyatining alohida omili sifatida tan olinadi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu konseptual yondashuvlar nafaqat ilmiy tahlil uchun, balki amaliy jihatdan ham kraudfanding strategiyalarini shakllantirishda, investorlar va platformalar o'rtasida samarali aloqa o'rnatishda, hamda siyosiy va tartibga solish choralari ishlab chiqishda muhim nazariy va amaliy yo'l-yo'riq vazifasini bajaradi. Bunday asoslar kraudfandingni barqaror, inklyuziv va ishonchli moliyaviy muhitga aylantirish imkonini beradi.

Adabiyotlar.

Belleflamme, P., Lambert, T., & Schwienbacher, A. (2013). *Individual crowdfunding practices*. *Venture Capital*, 15(4), 313–333.

Jovanovic, T. (2019). *Crowdfunding: What do we know so far?* *Facta Universitatis, Series: Economics and Organization*, 16(1), 1–13.

Matusik, S. F., & Jones, J. M. (2019). *The crowdfunding paradigm: Redefining the intermediary role*. *Academy of Management Perspectives*, 33(4), 480–499.

Miglo, A. (2021). *Crowdfunding: Definitions, foundations and framework*. *Journal of Corporate Finance Research*, 21(2), 4–17.